

Nr 48.

Ankom till Riksdagens kansli den 8 april 1910 kl. 4,30 e. m.

Utlåtande, i anledning af väckta motioner om rätt för arrendator af sådan lägenhet, som afses i kungörelsen den 18 juni 1909 angående upplåtande af odlingslägenheter å kronoparker och öfverloppsmarker i de sex nordligaste länen, att förvärfva äganderätt till lägenheten.

(2:a A.)

I två särskilda inom Andra kammaren väckta, till jordbruksutskottets förberedande behandling öfverlämnade motioner har förslag väckts om ändring i gällande bestämmelser angående upplåtande af odlingslägenheter å kronoparker och öfverloppsmarker i de sex nordligaste länen, hvilka bestämmelser innefattas i kungl. kungörelsen den 18 juni 1909; och har i sådant afseende hemställts,

af herr *J. Rehn* i motionen nr 36:

att Riksdagen ville besluta, att innehafvare af sådan arrenderad lägenhet, som omförmäles uti nämnda kungörelse jämväl må äga rätt att, på de villkor, som Kungl. Maj:t vid utfärdande af kungörelse därom kan finna skäligt bestämma, med full äganderätt förvärfva lägenheten; dock endast för så vidt femton år förflutit sedan innehafvaren eller den, från hvilken han leder sin rätt, blef såsom arrendator å lägenheten antagen;

och af herr *F. O. Mörtzell* m. fl. uti motionen nr 47:

att på lämpligt ställe i nu gällande författning om upplåtelse af odlingslägenheter i de sex nordligaste länen en i hufvudsak så lydande para-

graf införes: De, som så vilja och kunna, må vid utgången af frihetsåren genom erläggande af det för arrendering bestämda taxeringsvärdet förvärfva full äganderätt till lägenheten.

Till stöd för dessa framställningar har anförts följande, nämligen af *herr Rehn*:

»En samhällsfråga af djupgående social- och nationalekonomisk betydelse för vårt land är utan tvifvel den s. k. egnahemsfrågan, hvilken ju också under de senare åren med allt lifvigare intresse omfattats såväl af regering och Riksdag som öfverallt annorstädes ute i landet.

På olika sätt har staten sökt att stödja och underlätta sträfvanden, hvars syftemål varit att bereda tillfälle åt så många som möjligt att inom det egna fäderneslandets gränser komma i besittning af ett eget hem.

Bland de åtgärder, som från statsmakternas sida för sådant ändamål vidtagits, torde med afseende å de nordligare delarna af riket ingen vara af större betydelse än det af fjolårets Riksdag, efter framställning af Kungl. Maj:t, fattade beslutet om upplåtande under vissa villkor af odlingslägenheter å kronoparker och kronoöfverloppsmarker i Norrland till mindre bemedlade och obemedlade personer, som önska att i dessa trakter förvärfva en bit af den svenska jorden för att där kunna åt sig inrätta ett eget hem.

Ehuru det visserligen kan sägas att genom berörda lagstiftningsåtgärd ett länge närdt önskemål blifvit i viss mån tillgodosedt, torde likväl kunna sättas i fråga, huruvida de förhoppningar man på ort och ställe fäst vid en länge emotsedd lagstiftning i ämnet därmed blifvit ens tillnärmelsevis uppfyllda. För mig står det klart att så ingalunda är förhållandet, all den stund här ifrågavarande småbrukslägenheter äro bestämda att upplåtas endast på arrende, hvarigenom all möjlighet för en blifvande nybyggare att förvärfva sig äganderätt till den jord han odlar är helt och hållet utesluten.

Denna omständighet skall helt säkert föranleda därtill, att mängen, som annars med mod och förtröstan velat insätta sin kraft på att grundlägga nya småbrukarhem å Norrlands kronodomäner, öfverger all tanke därpå för att i stället antingen söka sig in till någon stad eller industriplats för att där trängas med förutvarande, oftast öfvertaliga lönearbetare-kår och allt emellanåt bidra att öka de arbetslösas antal eller ock, för så vidt han lyckats spara eller på annat sätt anskaffa erforderliga respenningar, lämnar Sverige för alltid för att kanske i Amerika eller annor-

städes förvärfva sig ett stycke jord, som han kan bebo och upparbeta, och sedan fritt förfoga öfver; allt under det att i hans eget eget hemland, hans närmaste fosterbygd, finnas stora vidder tjänliga odlingsmarker, som under århundraden, ja, man kan lika gärna säga årtusenden, förgäfves väntat efter odlarens plog.

Utan att vilja förneka, att ingen annan jordbesittningsform än den fulla äganderätten kan vara värd att försökas i vårt land, är jag dock, med den kännedom jag tror mig äga om det allmänna tänkesättet i denna fråga, icke blott i min närmaste hemtrakt, utan jämväl på en del andra orter i Norrland, lifligt öfvertygad om, att det ojämförligt största antalet af här afsedda nybyggare — de må för öfrigt tillhöra hvilken samhällsklass som helst — utan tvekan skulle föredraga att taga i besittning en odlingslägenhet som de efter någon »försökstid» kunde efter eget val antingen arrendera eller också till skäligt pris friköpa, framför en sådan lägenhet, hvartill endast arrenderätten står dem öppen.

Det synes mig också, som borde det ligga i statens välförstådda intresse, att de rika möjligheter för bildande af egna hem med småbruk, som erbjuda sig å statens jordområden i Norrland, blifva på bästa möjliga sätt utnyttjade, hvilket dock, enligt mitt förmenande ej kan blifva fallet med mindre än att tillfälle beredes för för den nybyggare, som så önskar, att blifva ägare till den jord han odlar och bebygger. Utsikten att en gång nå detta, som jag tror, för hvarje nybyggare eftersträfvade mål, skulle helt visst blifva den kraftigaste eggelse till intensivt arbete och sparsamhet, utan hvilka dessa småbruk aldrig kunna erhålla den ekonomiska bärkraft, som är nödvändig för att de skola kunna fylla det ändamål, som med deras tillkomst är afsedt.

Väl kan det synas som om det vore för tidigt att redan nu vidtaga någon ändring i de bestämmelser, som så nyligen kommit till stånd, att någon erfarenhet om deras praktiska verkan icke kunnat vinnas, men det torde dock ej saknas tillräcklig erfarenhet om, att den själfägande bonden och småbrukaren i regel visar mera intresse och håg för sin jords uppodling och förbättring än arrendatorn och torparen, som gifvetvis känner och inser, att de förbättringar, han skulle kunna åstadkomma å den jordlott han brukar, icke helt och fullt komma honom till godo, utan blifva i viss mening oupplösligen förenade med något som ej tillhör honom, utan är en annans egendom.

I detta sammanhang tillåter jag mig erinra om den debatt, som under fjolårets riksdag uppstod i Andra kammaren, då frågan förelåg till afgö-

rande och hvarunder jag hade tillfälle att framhålla de synpunkter, som för mig utgöra hufvudmotiven, hvarför jag anser att en ändring, sådan jag med denna motion åsyftar, är nödvändig. Genom det understöd, som då från olika håll inom kammaren lämnades mig, trodde jag mig märka, att, om ett bestämdt formuleradt yrkande därom förelegat, så skulle åtminstone en stor del af kammarens ledamöter gärna kunnat vara med om att en sådan bestämmelse inrymts, som lämnat här ifrågavarande lägenhetsinnehafvare frihet att välja mellan de olika upplåtelseformerna.

I denna tanke stärktes jag än mer under en senare samma dag inträffad debatt om lämpligaste besittningsformen för kolonisering af vissa delar af Alträsk och Svanå kronoparker, samt Selets f. d. stockfångstskog i Norrbottens län. Kungl. Maj:t hade föreslagit, att dessa kolonat skulle efter viss s. k. försökstid upplåtas med full äganderätt, hvaremot ett antal af kammarens ledamöter uti särskild motion hemställt, att äfven å dessa kronoområden endast arrendesystemet skulle tillämpas. Vid den omröstning, som skedde, segrade emellertid Kungl. Maj:ts förslag med 149 röster mot 56, som tillföllu motionärernas förslag.

Det förtjänar äfven erinras om, att sistlidet års Riksdag med öfverväldigande majoritet beslöt, att upplåtelser af jord för egnahemsändamål å kronans jordbruksdomäner i södra och mellersta Sverige få ske med oinskränkt äganderätt. Däraf synes mig framgå, att rättvisa och billighet kunna fordra, att samma grundprinciper få tillämpas äfven då det gäller den af naturen mindre gynnsamt lottade landsdel, som kallas Norrland;»

samt af herr *Mörtsell*:

»Det lagförslag, som under förra årets Riksdag antogs rörande upplåtande af kronatorp i de sex nordligaste länen af vårt land, måste utan tvifvel erkännas vara ett steg i rätt riktning. Det finnes mycken odlingsbar jord å kronans egendomar och det finnes många odlingskraftiga i Norrland och Dalarne, som länge förgäfves längtat efter att odla egen torfva.

Men det antagna lagförslaget ger icke torparen utsikt att någonsin bli *ägare* af den jord, på hvilken han skall nedlägga sitt arbete. Och detta torde ganska enstämmigt bland dem, som närmast äro intresserade i frågan, anses vara lagens svaga punkt. Säkert är åtminstone, att en stor del af de duktigaste männen, som äga stora förutsättningar att bli duktiga jordbrukare, draga sig för att söka få ett kronatorp, emedan de icke kunna förvärfva den fulla äganderätten.

Med hänsyn till de goda villkor, på hvilka jorden upplåtes, har ju ofta framhållits, att frågan om äganderätten egentligen blott är en känslöfråga. För vår del kunna vi icke medgifva, att så är, men äfven om det blott vore en känslöfråga, så synes den oss likväl i detta sammanhang vara så betydelsefull, att den med största omsorg borde af statsmakterna upptagas till ompröfning.

Om det i bestämmelserna om jordupplåtelse vore stadgadt, att vissa torp upplåtes *med* äganderätt och vissa torp *utan* äganderätt samt att de senare åtföljdes af proportionsvis dubbelt så stora förmåner som de förra, så äro vi på grund af ingående kännedom om allmogens tänkesätt åtminstone i öfre Norrland och Dalarne fullt vissa därom, att kronotorpen med äganderätt skulle visa sig vara mycket mer eftersökta än kronotorpen utan äganderätt. Skulle härtill genmålås, att det berodde på folkets oförstånd och att man därför borde söka bibringa dem en annan uppfattning, så ville vi svara: ett sådant upplysnings- och öfvertygelsearbete torde, i den mån det lyckades vinna sitt syfte, vara ganska riskabelt. Redan för en tjänsteman ligger värdet af ordinarie i öppen dager. Och jordbrukaren, särskildt småbrukaren, blir icke »ordinarie», förrän han sitter vid egen härd i ordets fulla bemärkelse. Med hvilka olika känslor gå de icke till sitt arbete, bonden och arrendatorn! Saknaden af utsikt att förvärfva äganderätt till jorden kommer att verka förlamande på arbetet: den rätta arbetslusten drifver inte till nya kraftiga tag, den rätta arbetsglädjen följer icke såsom bärkraft i det mödosamma arbetet. Därför torde också mången kronotorpare komma att betrakta sitt torp blott som en lätt tillgänglig vistelseort för familjen, att utföra blott de allra nödvändigaste arbeten å torpet för att söka sin egentliga utkomst vid sidan af jordbruket. Härigenom blifva inte utsikterna för torparen att kunna betala arrendesumman stora. Staten kommer helt säkert att få vidkännas betydande skatteafskrifningar. Och skulle än torpet tagas från den försumliga och lämnas åt en annan, äro icke förhoppningarna stora om förbättrad jordbruk och ordentligare skatteinbetalning, ty kronotorpareklassen komme med nu varande bestämmelser att i öfvervägande grad utgöras af mindre duktiga och mindre företagsamma personer.

Och dock är det de kraftigaste armarna och de spänstigaste sinnena, som staten genom upplåtande af kronojord borde söka hindra från att dragas med i emigrationens strömfåra. Men för att detta skall kunna ske, bör ett tillägg till gällande lag göras, hvarigenom det blir möjligt för

kronotorparen att förvärfva äganderätt till torpet. En sådan äganderätt torde helst böra få förvärfvas efter de 15 frihetsårens utgång.»

*Utskottets
yttrande.*

De grunder för upplåtande af odlingslägenheter å kronoparker och öfverloppsmarker i de sex nordligaste länen, som blifvit genom kungl. kungörelsen den 18 juni 1909 fastställda, innebära, såsom statsutskottet i sitt utlåtande öfver Kungl. Maj:ts proposition i ämnet till föregående års Riksdag också framhöll, hufvudsakligen en vidare utveckling af skogstorpinstitutionen i den genom kungl. kungörelsen angående upplåtande af odlingslägenheter å kronoparker i Västerbottens och Norrbottens län den 27 maj 1904 inslagna riktningen. Nämnda institution tillkom genom en kungl. skrifvelse till domänstyrelsen af den 29 maj 1891, hvarigenom förordnades, att å kronoparker i Norrbottens län befintliga, till skogstorp tjänliga lägenheter finge, där det för kronoparkens vård och bevakning funnes vara gagnligt, af domänstyrelsen på viss tid, ej öfverstigande tjugu år, upplåtas till odling och bebyggande åt personer, som ägde god frejd och vore fullt arbetsföra samt i öfrigt funnes vara fullt lämpliga. Därvid stadgades såsom villkor, bland andra, att torparen under första upplåtelse-tiden skulle inom det område af kronoparken, som blefve honom anvisadt, utöfva tillsyn och bevakning samt på tillsägelse af vederbörande skogstjänsteman och mot skälig ersättning utgöra å kronoparken erforderliga arbeten. Efter frihetsårens slut skulle torpet genom domänstyrelsens försorg, i förhållande till detsammås storlek och beskaffenhet, åsättas viss årlig afgäld, att utgöras medelst dagsverken å kronoparken.

Häri vidtogos genom ofvannämnda kungörelse den 27 maj 1904 några ändringar. Så skulle afgälden utgöras i penningar, dock med rätt för torparen att, om han så önskade, i afräkning på afgälden utgöra dagsverken å kronoparken. Icke heller fanns i sistnämnda kungörelse något stadgande infördt om skyldighet för torparen att utöfva tillsyn och verkställa arbete inom kronoparken, utan fick frågan härom ordnas genom fritt aftal. Genom dessa förändringar förlorade systemet med skogstorp således sin ursprungliga karaktär, nämligen den med torpinnehafvet förbundna arbets-skyldigheten i förhållande till kronan, och bereddes torparen dels större frihet att ordna för sig på sätt, han funne fördelaktigast, och dels en friare och mera tilltalande ställning inför den allmänna uppfattningen.

I den sålunda inslagna riktningen är genom berörda kungl. kungörelsen den 18 juni 1909 ännu ett steg taget för att befrämja egnahemsrörelsen. Upplåtelse-erna hafva från början ägt rum endast å kronoparker

i Norrbottens län och omfattade sedan äfven kronoparker i Västerbottens län, men hafva nu utsträckt till dels kronoparker, dels ock öfverloppsmarker i de sex nordligaste länen. Torpen upplåtas icke blott å platser, där de äro för kronoparkernas vård och bevakning gagneliga, utan äfven i närheten af odlad bygd och kommunikationsled. Tiden för upplåtelsen är bestämd till femtio år med innehafvaren förbehållen optionsrätt till förnyadt arrende vid arrendetidens slut. Lägenhetsinnehafvaren skall bebygga och uppodla lägenheten och erhåller till byggnader och hägnader nödigt virke af kronan samt 750 kronor i odlingshjälp. De första femton åren är lägenhetsinnehafvaren fri från afgäld för lägenheten, men sedan skall han erlägga en årlig afgäld af 3.6 för hundra, dels å det kapitalvärde lägenheten anses äga ouppodlad och obebyggd, dels ock å odlingshjälpen. Under upplåtelse tiden skall lägenhetsinnehafvaren från kronans mark erhålla gagnvirke till husbehof samt efter anvisning erforderligt skogsfång till vedbrand äfvensom nödigt bete å kronans mark för å lägenheten vinterfödda häst- och nötkreatur.

Ifrågavarande upplåtelse af odlingslägenheter sker således endast under arrenderätt.

Den s. k. norrlandskommittén har i sitt betänkande gjort ett uttalande rörande frågan med hvad slags rätt odlingslägenheter, hvarom här är fråga, borde öfverlämnas. I sådant afseende föreslog kommittén, att jorden icke skulle tillfalla innehafvaren med äganderätt, utan allenast med ett slags stadgad besittningsrätt, hufvudsakligen liknande den, som gällde beträffande allmänna kronohemman, utan att dock besittningsrätten skulle kunna förvandlas till äganderätt. En dylik inskränkning ansåge nämligen kommittén vara särskildt af omständigheterna påkallad i fall, då man kunde befara, att den enskilde mindre jordbrukaren icke gentemot en kapitalistisk jordspekulation skulle kunna hålla sig kvar på sin jord eller att han gentemot en konkurrerande näring komme att försumma sitt jordbruk, hvarförutom, då det vore fråga om att afhända kronan mark i kolonisationsändamål, särskilda garantier med hänsyn till framtiden borde desto hellre uppställas, som kronan redan i kolonisationsändamål tillsläppt alltför mycket jord utan att jorden sedermera verkligen blifvit föremål för ordentligt jordbruk eller kommit allmoget till godo.

Till det protokoll, som fogats vid Kungl. Maj:ts proposition till föregående års Riksdag, uti förevarande ämne, yttrade statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet, att han lika med norrlandskommittén funne önskligt, att staten icke frånsade sig all rätt att öfvervaka nybyggenas

framtid, hvilket skulle blifva förhållandet, om man upplåte dem med full äganderätt. Särskildt vore det af vikt, att staten förbehölle sig en viss pröfningsrätt i fråga om de framtida nybyggarnes personliga egenskaper, dels för att kunna tillse, att nybyggena bibehölles hos den samhällsklass, för hvilken de vore ämnade, dels för att nybyggena alltid måtte blifva besatta med åbor af en viss duglighet. De medel norrlandskommittén i sådant hänseende föreslagit eller nybyggenas upplåtande med ständig besittningsrätt fann departementschefen dock mindre tilltalande, enär de svagheter, som vidlåde åborättsinstitutet, knappast motsvarades af fördelarna hos detsamma. Sedan den nya lagen om arrenderätt till fast egendom beredt möjlighet för kronan att på arrende upplåta egendom utan att vara underkastad någon viss maximitid i afseende på arrendets giltighet, syntes upplåtelser på långvarigt arrende kunna vara en utväg att vinna hvad norrlandskommittén hufvudsakligen åsyftat eller att på en gång skänka nybyggaren ett afsevärdt framtidsintresse och bereda kronan en möjlighet att hålla handen öfver nybyggesväsendet och sörja för dess utveckling i önskad riktning. Mot detta system skulle man till äfventyrs vilja invända, att, med afseende på den norrländska allmogens kända själfkänsla och det företräde den i allmänhet tillerkände äganderätten framför andra besittningsformer, några upplåtelser af odlingslägenheter troligen icke skulle komma till stånd af brist på spekulanter. Genthäremot återopade departementschefen den erfarenhet man vunnit vid upplåtelse af skogstorp, hvilka visat sig vara ganska begärliga. Det syntes därför otvifvelaktigt, att man icke behöfde befara, att efterfrågan skulle understiga hvad man med tillbörlig hänsyn till skogsvårdens intresse funne sig lämpligen böra upplåta till odling.

Beträffande det befogade däruti, att lägenheter upplåtes å kronans mark i de nordligaste landsdelarna endast med arrenderätt, under det att dylika lägenheter å kronans domäner i södra delarna af riket upplåtes under äganderätt, erinrade departementschefen därom, att förhållandena vore i förevarande hänseenden högst olika i norra och i södra delarna af riket, på kronoparkerna och på kronodomänerna. Hvad som särskildt beträffande odlingslägenheterna i Norrland kräfde beaktande vore, att dessa bildade ett slags intagor på mark, som man en gång afsatt för skogsbörd och för bildande af ett i statens hand befintligt reservkapital af skogsmark. Man finge därigenom kanske på skogsmarken besvärande enklaver, som i framtiden möjligen komme att visa sig mera hinderliga än man vid lägenheternas upplåtande antagit. Staten syntes dessutom ej

böra uppoffra sin skogsmark utan att full säkerhet vunnnes för att det högre målet, markens uppodlande och bebyggande, verkligen på ett för framtiden betryggande sätt komme att uppnås. Tills vidare och så länge förhållandena i Norrland icke ändrades, kräfdes utan tvifvel, att i dessa delar af riket all kolonisation skedde med synnerlig varsamhet.

Genom hvad utskottet här ofvan relaterat har utskottet velat framhållande synpunkter, som torde hafva varit bestämmande för Kungl. Maj:ts förslag, att ifrågavarande odlingslägenheter icke skulle upplåtas med äganderätt. I fråga om upplåtelseformen vann förslaget Riksdagens bifall. En ändring uti förslaget gjordes emellertid därutinnan, att den af Kungl. Maj:t föreslagna arrendetiden, 75 år, med hänsyn till de stora förändringar i afseende å skogens vård och värde och den upplåtna markens eventuella behöflighet för kronans ändamål, som inom en jämförelsevis föga aflägsen framtid skulle kunna inträda, nedsattes till 50 år.

Ehuru utskottet delar motionärernas uppfattning därom, att upplåtelse med äganderätt är särskildt i de nordliga länen att föredraga framför besittningsrätten, synes det dock utskottet olämpligt att vidtaga någon ändring uti de förra året fastslagna bestämmelserna för ifrågavarande upplåtelse af odlingslägenheter, innan man fått minsta erfarenhet, huru förhållandena med tillämpning af dessa komma att gestalta sig. Ett ytterligare skäl härtill synes utskottet finnas däruti, att försök med upplåtelse af odlingslägenheter under äganderätt äro påbörjade å Alträsk och Svanå kronoparker samt f. d. Selets stockfångstskog. De nybyggare, som slå sig ned där, blifva nämligen under vissa villkor tillerkända rätt att efter utgången af en försökstid på femton år förvärfva nybyggena med äganderätt. Det torde vara lämpligt att afvakta, huru dessa försök slå ut, innan man ger sig in på att i någon större omfattning medgifva innehafvarne af odlingslägenheter å de norrländska kronoegendomarna rätt att med äganderätt förvärfva sina lägenheter.

Till sist vill utskottet påpeka de svårigheter, som helt visst skulle uppstå, om man skulle upplåta lägenheterna i fråga med äganderätt. Enligt nu gällande bestämmelser äro, såsom ofvan sagts, innehafvarne tillförsäkrade viss rätt till skogsfångst och bete å kronans mark. Huru härmed skulle ordnas, därest försäljning af lägenheterna skulle komma till stånd, hafva motionärerna icke berört. Utan att vilja närmare ingå på hithörande frågor, befarar dock utskottet, att en för lägenhetsinnehafvarne tillfredsställande lösning af desamma skulle kunna för staten medföra stora olägenheter beträffande en ändamålsenlig användning och vård af kronans marker.

Under åberopande af hvad utskottet här ofvan anført får utskottet hemställa:

- 1:o) att herr Rehns ifrågavarande motion icke måtte bifallas; samt
- 2:o) att herr Mörtsells m. fl. motion icke heller måtte bifallas.

Stockholm den 8 april 1910.

På jordbruksutskottets vägnar:

THEODOR ODELBERG.

Det skulle här antecknas, att herr *A. H. Fahlén* icke deltagit i förestående ärendes behandling inom utskottet, äfvensom att herr *D. Persson* icke närvarit vid slutbehandlingen af ärendet.
